

Đuro Szabo i Zagreb

Za stariju generaciju Zagrepčana to je ime u neku ruku sinonim za čuvanje naših starina. Četrnaest je godina, što ga nema u našoj sredini, a još se pamti, kakvom se žestinom beskompromisno zalagao za svoja načela, još je živo u našem sjećanju, kako se oštro borio i s jačim protivnicima, kad je trebalo ustati na obranu naših kulturnih dobara. Među kulturnim radnicima prve polovine XX. stoljeća prof. Đuro Szabo je ličnost, koja je kod nas sve svoje sposobnosti uložila u predani rad na istraživanju i čuvanju spomenika kulture.

Szabo se rodio 3. II. 1875. u Novskoj. Osnovnu školu i gimnaziju svršio je u Zagrebu, a sveučilište u Beču, gdje je studirao germanistiku. Boravak u Beču i Nürnbergu razbudio je u njemu duboko oduševljenje za starine. Kao nastavnik djelovao je u Senju, Osijeku, Bjelovaru i Zagrebu. Od 1. I. 1911. bio je tajnik »Zemaljskog Povjerenstva za čuvanje umjetničkih i historijskih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji«, gdje je vršio konzervatorske poslove, na kojima je i nakon svih teških peripetija ustrajao do konca svoga života. Od g. 1919., rad tog našeg terenskog radnika, koji je tri decenija obilazio seljačkim kolima i pješice krajeve od Sutle do Dunava, od Drave do Jadrana, bio je vezan i uz muzejski rad. Od g. 1919. do 1926. djelovao je kao ravnatelj Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu, a od g. 1928. bio je ravnatelj Muzeja grada Zagreba sve do svoje smrti 2. V. 1943. Od g. 1936. bio je dopisni član Jugoslavenske Akademije u Zagrebu.

To su osnovni, suho izneseni podaci o čovjeku, koji se žarkim temperamentom uklapao u rad; i kad je trebalo blatnim i prašnim putevima istraživati Slavoniju, i kad se trebalo verati do teško pristupačnih zamkova, i kad je trebalo nasrnuti na one, koji su nagrđivali slikovite ambijente Zagreba ili naših drevnih mjesta pri moru, i kad je trebalo prikupljati dokumentarnu ili muzejsku građu, strašću sakupljača, koji ne poznaje zapreka, ili pak, kad je smatrao, da perom mora uvjeravati, odnosno napadati one, koji su se negativno odnosili prema spomenicima.

Szabo je pisao mnogo, podjednako živim stilom na materinskom kao i na njemačkom jeziku. Nedavno prikupljena obimna bibliografija njegovih radova je djelomični odraz njegove bujne djelatnosti, koju karakterizira heterogenost s obzirom na teme, koje ga privlače. U pretežnom pak dijelu svojih radova Szabo se bavi spomenicima sjeverne Hrvatske, koje uglav-

nom sagledava kao dokumente prošlosti. Njegov istraživački rad solidna je baza daljnjeg istraživanja povijesti umjetnosti sjevernih hrvatskih krajeva, a publicistički sastavi, koji su imali široku čitalačku publiku, odigrali su u našoj sredini važnu ulogu utječući u pojedinim prilikama na javno mišljenje. Osobito je mnogo pisao o Zagrebu i zbivanjima, koja su u vezi s tim gradom, i koji je zavolio već u osnovnoj školi, u kojoj mu je otac A. G. Matoša bio učitelj. Szabo ne bira, gdje će pisati, kad se radi o stvarima, za koje se zalaže. Nema te publike, koju on ne želi zainteresirati, pa zato nije slučajno, da je oko 70 njegovih sastava o Zagrebu razasuto u tridesetak različitih novina i časopisa, koji su velikom većinom objelodanjeni u Zagrebu, a neki od njih u Beogradu i Ljubljani. U doba, kad nema zakonske podloge za čuvanje spomenika, a i zbog prilika, u kojima Szabo živi, on iskorištava svaku priliku bez obzira na orijentaciju pojedinih glasila, gdje može da pobudi interes i ljubav za starine. Od g. 1908. prema godini 1943. njegove priloge, kojima je tema Zagreb, donose: Agramer Tagblatt, Vjesnik arkiva, Savremenik, Obzor, Katolički List, Narodna Starina, Jugoslavenska Njiva, Omladina, Mladost, Reč i slika, Tagblatt, Hrvatsko Kolo, Vijenac, Svijet, Morgenblatt, Uzajamnost, Književnik, Zagreb, Jutarnji List, Novosti, Hrvatska Revija, Gradski vjesnik, Vjesnik župe sv. Marka, Kulisa, Napredak, Pravda, Mlada Hrvatska, Kazališni almanah, Jadranski dnevnik, Slovenec, Hrvatski Dnevnik i Croatia.

I kad Szabo piše o Zagrebu i o onome, što je u vezi s našim glavnim gradom, privlače ga najrazličitije teme, od kojih ću navesti samo neke kao primjere, koji karakteriziraju pojedine grupe njegova interesa. Tako on piše o pojedinim spomenicima; privlači ga, da Zagreb ogleda u arhitekturi kao i pomoću sitnog crkvenog ili kućnog inventara (Samostan cistercita, Prilozi za građevnu povijest zagrebačke katedrale, Crkva sv. Marka, Kamenita vrata, Vrata grobnice stare katedrale, Matejni za oproštaj). Piše o određenoj skupini spomenika (Zagrebačke građevine 17. stoljeća). Prikupljenu građu daje u pregledima pojedinih razdoblja iz prošlosti Zagreba (Slike grada Zagreba iz četiri stoljeća, Knjiga o starom Zagrebu, Stari Zagreb). Piše konzervatorske teme (Restitucija, ne restauracija crkve sv. Marka, Zagrebe, preni se, ne daj da te nagrđuju samozvani stručnjaci!). Dodiruje urbanističke probleme (O Kaptolu, o Bakačevoj kuli, o Dolcu, Problem tržnice), kao i komunalne radove (Kada je Zagreb dobio vodovod?). Obrađuje pojedine ustanove (Muzej grada Zagreba). Interesuju ga ličnosti, kojima je djelovanje vezano uz Zagreb (M. Vrhovac, J. Haulik, Altzagreber Meisterphotographen, V. Kovačić, B. Felbinger, B. Šenoa). Iznosi povjesne događaje (Instalacija nagodbenog bana barona Levina Raucha godine 1869., Fragmente aus meiner Mappe »Khueniana«). Javlja se prigodnim člancima u povod pojedinih godišnjica (Potres u Zagrebu i okolici 1880., Die erste Ausstellung in Zagreb 1864., Prus o Zagrebu pred 70 g., Tatari i Zlatna bula). Prati zbivanja u našem kulturnom životu recenzijama (V. Klaić: Zagreb, Kulturno-istorijska izložba grada Zagreba 1925.). I, napokon, čitav niz njegovih priloga daje nam kulturno-historijske pri-

Prof. Đuro Szabo, ravnatelj Muzeja
grada Zagreba 1928.—1943

kaze o starom Zagrebu (O jednoj staroj kući i starim ljudima u Zagrebu). Upravo taj smisao za iznošenje kulturno-historijskih prilika prožima i inače gotovo sve njegove radove, jer o kojoj god temi Szabo piše, usput iznosi obilne asocijacije.

Među mnoštvom radova, koje je Szabo objelodanio, ističu se radnje priopćene u Savremeniku i Narodnoj Starini. U radnji »Slike grada Zagreba u četiri stoljeća« obrađuje vremensko razdoblje od XVI. st. do sr. XIX. st., u radnji »Knjiga o starom Zagrebu« obrađuje vrijeme od godine 1850. do 1903., koje obuhvata razdoblje, kad se nakon potresa godine 1880. Zagreb naglo počeo mijenjati, a u raspravi »Prilozi za građevnu povijest zagrebačke katedrale« osvrće se na taj najznačajniji spomenik grada Zagreba s obzirom na radikalnu restauraciju, koja je na njemu provedena.

Sve one spoznaje, koje je Szabo nosio u sebi o Zagrebu, izrasle su koncem njegova života u omašni svezak »Stari Zagreb«. U toj knjizi Szabo esejistički prati Zagreb od njegova početka do g. 1918., t. j. do vremena, kad je »stari Zagreb« bio najbitniji dio grada. Zastaje tamo, gdje predmet njegova promatranja postaje samo apendiks novoga, velikog Zagreba. On je tu donio onaj Zagreb, koji samo djelomično možemo doživjeti u njegovim slikovitim starim četvrtima, kao i onaj, koji je otišao u nepovrat,

»I tko hoće da dozna kako se razvio naš Zagreb, kako se u njemu živjelo, gradilo, rušilo, radovalo, robovalo i borilo za slobodu i napredak« — kako to piše kritika već g. 1930. kad je izašla »Knjiga o starom Zagrebu« — taj i danas mora posegnuti za onim, što nam je ostavio Đuro Szabo.

PROFESSEUR ĐURO SZABO ET ZAGREB

Le professeur Đuro Szabo était un homme plein de vitalité et de tempérament qui remplissait avec verve le vide dans notre culture dans la première moitié du XIXe siècle. Il était un travailleur infatigable et dévoué sur le plan de muséologie et de protection des monuments. Né le 3 février 1875 à Novska il a terminé l'école primaire et le lycée à Zagreb, les études germaniques à Vienne. Le séjour à Vienne et à Nürnberg a excité en lui un grand enthousiasme pour les monuments de culture auxquels il a consacré plus tard sa vie. Il s'occupait surtout des monuments de la Croatie du nord. Il explorait et conservait nos monuments de 1911 jusqu'à sa mort en 1943, d'abord comme secrétaire de la Commission pour la Protection des Monuments, de 1919 comme directeur du Musée des Arts et Métiers, de 1928 comme directeur du Musée de la Ville de Zagreb. Malgré toute son activité multiple il a écrit extrêmement beaucoup (voir la bibliographie de Szabo dans le Bulletin de l'Académie Yougoslave No 9—10). Ses travaux sont hétérogènes; nous pouvons les partager en deux directions principales: les travaux explorateurs et les travaux publicistes, par lesquels il influençait l'opinion publique au temps où il n'y avait pas encore de loi pour la protection des monuments. Le professeur Szabo a vécu à Zagreb et la plus grande partie de son activité est liée avec cette ville. Il a traité le passé de Zagreb dans 70 travaux. Il écrivait en croate et en allemand, avec un style expressif il parlait des événements, des hommes, et des monuments du vieux Zagreb, avec des riches associations historiques et de civilisation.

Les résultats de son oeuvre de beaucoup d'années sont recueillis dans le livre »Le vieux Zagreb«, dans lequel il décrit le développement de la capitale de Croatie avec toutes les péripéties de ses commencements jusqu'en 1918 quand Zagreb après la Première guerre mondiale commence à devenir une grande ville.